Mennyit vesztettek a nyugdíjak a reálértékükből? Hozzászólás Süle-Szigeti Bulcsú cikkéhez

Simonovits András

2023. június 22.

Süle-Szigeti Bulcsú a Bankmonitor 2023. június 15-i írásában (Itt a fájdalmas igazság: brutálisan leszakadt a nyugdíjak vásárlóértéke) kiszámolta, hogy 2019 januárja és 2023 májusa között hogyan alakult a nyugdíjak reálértéke. Fő következtetése, hogy míg az árszint 51, addig minden 2019. előtt megállapított nyugdíj csak 44%-kal nőtt, tehát a reálérték közel 5 százalékkal csökkent (1,44/1,51 = 0,954). Szerintem az elemzés nem vette figyelembe, hogy a 2019 januárjában volt egy 2,7 százalékos nyugdíjemelés, amely a várható éves inflációt akarta semlegesíteni, amely végül is 3,3 százalékra sikeredett. (N.B. Az éves infláció a 12 havi (január/január,..., december/december) havi árindex számtani közepe.) Ebben az írásban újraszámolom a folyamatot – itt az év elejére előre hozva az évközi és év végi nyugdíjemeléseket, mert nehéz jól elkönyvelni őket. Az inflációs számokat Palócz Éva 2023. januári előrebecslésével egészítettem ki. A fő probléma nem a lemaradás, hanem az évközi hatalmas reálértékvesztés. Ehhez még hozzáfűzöm, hogy amikor ennyire megdrágulnak az alapvető fogyasztási cikkek árai, amelyet a kisebb jövedelműek az átlagosnál nagyobb arányban fogyasztanak, akkor a százalékos emelésen túl célzott jövedelemkiegészítésre van szükség – de nemcsak a kisnyugdíjasok számára! Akit érdekelnek a képletek, az írás végén megtalálhatja őket, kiegészítve egy egyszerűsítő példával.

1. Újraszámolt idősorok

Az 1. táblázat a KSH és a kiegészített inflációs előrejelzést tartalmazza.

1. táblázat. 12-havi inflációs indexek, 2019–2023, %

Hónap h	2018-es havi infláció $m_{2018,h}$	12 havi inflációs indexek $Q_{2019,h}$	$Q_{2020,h}$	$Q_{2021,h}$	$Q_{2022,h}$	$Q_{2023,h}$
1	100,3	102,7	104,7	102,7	107,9	125,7
2	100,6	103,1	104,4	103,1	108,3	126,1
3	100,7	103,7	103,9	103,7	108,5	125,6
4	100,9	103,9	102,4	105,1	109,5	124,1
5	100,7	103,9	102,2	105,1	110,7	123,9
6	99,8	103,4	102,9	105,3	111,7	122,3
7	100,2	103,3	103,9	104,6	113,7	119,0
8	99,9	103,1	103,9	104,9	115,6	117,2
9	100,1	102,8	103,4	105,5	120,1	113,0
10	100,6	102,9	103,1	106,5	121,1	111,2
11	100,1	103,4	102,7	107,4	122,5	109,8
12	100,3	104,0	102,7	107,4	124,5	107,7

A 2. táblázat az éves inflációt és az év eleji nyugdíjérték idősorát tartalmazza.

2. táblázat. Éves bontású idősorok, %

Év t	Éves infláció index p_t	Nominális nyugdíjszint B_t
2019	103,3	103,3
2020	103,4	106,8
2021	105,1	112,3
2022	114,5	128,6
2023	118,8	152,7

A 3. táblázat a 2019–2023-as havi bontású reálnyugdíjak idősorát tartalmazza, pontos év eleji előrebecslést feltételezve. A táblázat utolsó sorában közöljük az éves reálértékeket. Kiemeljük, hogy az éves infláció elszabadulásával a nyugdíjak januári reálértéke egyre jobban csökken decemberre.

3. táblázat. Havi bontású reálnyugdíjak, 2019–2023, %

Hónap	Havi reálnyugdíj				
h	$b_{2019,h}$	$b_{2020,h}$	$b_{2021,h}$	$b_{2022,h}$	$b_{2023,h}$
1	103,0	101,7	104,1	110,5	104,4
2	102,4	101,4	103,4	109,3	103,0
3	101,7	101,2	102,5	108,2	102,4
4	100,8	101,7	101,8	106,4	101,9
5	100,1	101,2	101,2	104,7	100,4
6	100,3	100,7	100,6	103,1	100,1
7	100,1	99,6	100,1	100,8	100,6
8	100,2	99,7	99,9	98,9	100,3
9	100,1	100,1	99,7	95,0	99,9
10	99,5	99,8	98,4	93,1	99,5
11	99,4	100,0	97,9	91,5	99,0
12	99,1	99,7	97,6	89,8	99,0
Éves átlag	100,6	100,6	100,6	100,9	100,9

2. Képletek

A fenti számítások nem túl bonyolult képleteken alapulnak, azonban érdemes lehet megismerkedni azokkal.

Legyen t az év indexe, h a hó indexe. $P_{t,h}$ a t-edik év h-adik hónapjának az *árszintje*. Legegyszerűbb, ha $P_{2018,12} = 1$ választással dolgozunk, de a szabatos megoldás nem kerüli meg a később bevezetendő éves árindexet sem. (Süle $P_{2019,1} = 1$-gyel dolgozott, de ez csak 0,4 százalékos különbség!)

Megadjuk a közkeletű 12 havi árindexeket:

$$Q_{t,h} = \frac{P_{t,h}}{P_{t-1,h}}, \qquad t = 2019, \ldots, 2023, \quad h = 1, 2, \ldots, 12.$$

Az éves inflációs index 12 darab 12-havi árindex számtani közepe:

$$p_t = \frac{1}{12} \sum_{h=1}^{12} Q_{t,h}, \qquad t = 2019, \ldots, 2023.$$

Szükségünk lesz még a kezdő év havi inflációs rátáira is:

$$m_{2018,h} = P_{2019,h}, \qquad h = 1, 2, \ldots, 12.$$

Eltekintünk az inflációs előrejelzés pontatlanságától, és az emiatt szükségessé váló évközi nyugdíjemelésektől. A t-edik év emelt nyugdíjának nominális értéke

$$B_t = p_t B_{t-1}, \qquad t = 2019, \ldots, 2023, \qquad B_{2019} \quad \text{adott.}$$

Bevezetjük a t-edik év h-adik havi nyugdíjának a *reálértékét*, amely a t-edik év nominális nyugdíjának és a megfelelő havi halmozott árszint hányadosa:

$$b_{t,h} = \frac{B_t}{P_{t,h}}.$$

Végül az éves nyugdíj reálértéke az adott év 12 havi reálértékének számtani közepe:

$$b_t = \frac{1}{12}\sum_{h=1}^{12} b_{t,h}.$$

A teljes leíráshoz meg kell adnunk az induló állapotot: $B_{2019} = 100$ nominális nyugdíj és $P_{2018,1}, \ldots, P_{2018,12}$ árszintsorozatot, önkényesen $P_{2018,12} = 1$ választással.

Jó közelítéssel, a t-edik év reálnyugdíja állandó: $b_t \approx b_{t-1}$, de évközben a reálérték majdnem minden hónapban csökken: $b_{t,1} > b_{t,2} > \cdots > b_{t,12}$.

Az évközi emelések figyelembe vétele bonyolítaná az elemzést; kérdéses, hogyan kell elszámolni a többhavi kiegészítéseket, ezért ezt elhalasztjuk. Gyakoribb nyugdíjemeléssel csökkenthető lenne a nyugdíjak évközi reálértékcsökkenése.

3. Egyszerű példa

Az alábbi példában a lehető legegyszerűbb, féléves felbontásban elemezzük a kérdést. Legyen egy adott évben az 1. és a 2. félévi árszint p_1 és $p_2 > p_1$. Feltesszük, hogy az előző évben nem volt infláció, ezért az éves áremelkedés most $P = (p_1 + p_2)/2$. Év elején a tavalyi havi B_0 nyugdíjat PB_0-ra emelték. Föltéve, hogy mindkét félévben az áremelkedés az időszak legelejére összpontosult, és átlagolva az 1–6. és a 7–12. havi nyugdíjakat, a két félévi havi nyugdíj reálértéke rendre a következő:

$$b_1 = \frac{P}{p_1} B_0 = \left(1 + \frac{p_2}{p_1}\right) \frac{B_0}{2} \qquad \text{és} \qquad b_2 = \frac{P}{p_2} B_0 = \left(\frac{p_1}{p_2} + 1\right) \frac{B_0}{2}.$$

De $p_1 < p_2$ miatt a nyugdíjak első félévi reálértéke az átlag fölött, a második az átlag alatt van:

$$b_1 > B_0 > b_2.$$

Bár kezdetben az állam hitelez a nyugdíjasoknak, a keletkező évközi reálcsökkenést a kisebb nyugdíjak gazdái nehezen tudják kigazdálkodni.

Számpéldával szemléltetjük eredményeinket. $p_1 = 1{,}1$ és $p_2 = 1{,}2$ esetén a számtani átlag $P = 1{,}15$. Folytatva, $B_0 = 1$ esetén $b_1 = 1{,}15/1{,}1 = 1{,}045$ és $b_2 = 1{,}15/1{,}2 = 0{,}958$, átlagosan 1,002; minimálisan ugyan, de nagyobb, mint 1.